

LEZERSONDERZOEK HORIZON

Tijdschrift van de Protestantse Gemeenten Amsterdam en Amstelveen

Tweede concept, 16 februari 2006 (HG)

Harry B.G. Ganzeboom

Elsbeth Vogel-de Groot

Rapportage ten behoeve van de Algemene Kerkenraden PGAA

Inhoudsopgave Lezersonderzoek Horizon

Ten geleide

1. Achtergronden, probleemstelling en onderzoeksopzet
 - a. Achtergronden en probleemstelling
 - b. Onderzoeksopzet
2. De respondenten
 - a. De steekproef
 - b. Benadering en responspatroon
 - c. Respons naar achtergrondkenmerken
 - d. Demografische achtergrond van de respondenten
 - e. Kerkelijke betrokkenheid
3. Gebruik van en waardering voor Horizon
 - a. Gebruik van Horizon
 - Het ontvangen van Horizon
 - Het lezen van Horizon
 - Horizon en andere media
 - Bronnen van kerkelijke berichtgeving
 - b. Waardering voor Horizon
 - Inhoud
 - Horizon besteedt voldoende / te veel aandacht aan
 - Artikelen in Horizon
 - Omvang
 - Vormgeving
 - Rapportcijfer
 - Kosten en prioriteit van bezuiniging
4. Variaties in gebruik van en waardering voor Horizon
 - a. Leeftijd
 - b. Opleiding
 - c. Kerkelijke betrokkenheid
 - d. Bedoelde respondenten en substituut-respondenten
 - e. Conclusies
5. Conclusies

BIJLAGE: Tabellen

Ten geleide

Het voorliggende onderzoek naar het lezerspubliek van Horizon, het tweewekelijkse tijdschrift van de Protestantse Gemeente te Amsterdam en Protestante Gemeente te Amstelveen [hierna te noemen: PGAA] is in opdracht van de Beheerscommissie Horizon van de PGAA uitgevoerd door de Afdeling Methoden & Technieken van Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam. Het onderzoek was in handen van prof. dr. Harry B.G. Ganzeboom, hoofd van de afdeling (onderzoeksopzet, coördinatie en verslaggeving) en Elsbeth Vogel-De Groot, student-assistent (onderzoeksmanagement en verslaggeving). De kosten werden gedragen door de Algemene Kerkenraden van de PGAA en de Afdeling. Het onderzoek werd in de uitvoering begeleid door een commissie, voorgezeten door dr. Wim Noomen, oud-voorzitter van het College van Bestuur van de VUA, waarin verder zitting hadden mw. drs. Sara Dondorp, eindredacteur van Horizon en een vertegenwoordiger van de Beheerscommissie, waarvoor achtereenvolgens tekenden de heren Piet Scholten, predikant en scriba Algemene Kerkenraad Amsterdam en de heer J. Hart, secretaris College van Kerkrentmeesters Amstelveen-Buitenveldert. De leden van de commissie keurden de onderzoeksopzet en het onderzoeksverslag goed en droegen onderwijl mede in samenspraak met hun achterban bij aan de inhoud van de vragenlijst.

De onderzoekers

Hoofdstuk 1:

ACHTERGRONDEN, PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKOPZET

Achtergronden en probleemstelling

Het blad 'Horizon' is het tweewekelijks verschijnende orgaan van de Protestantse Gemeenten Amsterdam en Amstelveen-Buitenveldert [PGAA]. Het tijdschrift biedt achtergrondinformatie bij het kerkelijk leven. Er wordt in korte artikelen (max. 2 pagina's) ingegaan op geloofs- en kerkelijke zaken; een belangrijk deel van het blad is gevuld met 'Wijkberichten', waarin de ca. 35 in de PGAA verenigde protestantse kerkgemeenschappen in Amsterdam en Amstelveen ruimte krijgen voor aankondigingen of actualiteiten betreffende de eigen gemeente. Andere omvangrijke rubrieken betreffen preekbeurten in de verschillende kerken, en de agenda van andersoortige diensten en culturele evenementen in kerken. De inhoud van het blad wordt voornamelijk verzorgd door vrijwilligers, maar heeft een professionele eindredactie en vormgeving, en wordt op commerciële basis gedrukt en verspreid.

De oplage van Horizon bedraagt ca. 4000. Horizon wordt gratis verspreid onder de bijdragende hervormde leden van de Protestante Gemeente Amsterdam en alle bijdragende leden van de Protestante Gemeente Amstelveen-Buitenveldert. Hiervoor wordt wel een extra bijdrage van zo mogelijk € 29 gevraagd. Onder de leden van voorheen de Gereformeerde Kerk van Amsterdam wordt Horizon verspreid op basis van een abonnement (de abonnementsprijs bedraagt € 29). De exploitatie van het blad is verre van kostendekkend, reden waarom de uitgave door de Beheerscommissie Horizon van de PGAA kritisch gezien wordt. Staan de investeringen die in Horizon worden gedaan in verhouding tot het gebruik dat de lezers van het blad maken en de waardering die zij voor de hun geboden informatie hebben?

Eerder is in 1995 een lezersonderzoek (Lezersonderzoek, 1996) gehouden. Dit was deels als schriftelijke enquête uitgezet, deels telefonisch. Uit de verslaggeving komt een tamelijk positief beeld over het blad naar voren. Uit diverse indicatoren spreekt tevredenheid met de toen bestaande opzet. Er zijn echter verschillende problemen met dit eerdere onderzoek.

Zo werd er een tamelijk grote hoeveelheid antwoordformulieren (1100) verwerkt, maar vermeldt het verslag niet hoe groot het aantal uitgezette formulieren is geweest. Als er 5000 formulieren zijn verspreid (de toenmalige oplage), was de respons (dan ruim 20%) erg laag. De vraag is dan hoe representatief de resultaten voor het totale lezerspubliek van Horizon zijn. Deze vraag werpt zich ook op omdat het merendeel van respondenten hoog opgeleid is (bijna 50% universitair opgeleiden), hetgeen nauwelijks representatief kan zijn voor de gehele PGAA (toen *Samen op Weg* kerken).

Het verslag van het Lezersonderzoek 1995 gewaagt bovendien van moeilijkheden die zich tijdens de uitvoering van de enquête hebben voorgedaan. Verschillende vragen bleken na verwerking niet eenduidig te zijn gesteld, en ook de verwerking heeft (te) veel voeten in aarde gehad.

Ten slotte valt op dat in het eerdere lezersonderzoek alleen een beeld gegeven wordt van de over-all reacties van de respondenten (gemiddelden en percentages) en niet wordt ingegaan op de vraag of en hoe het leesgedrag en de waardering verschilt tussen groepen respondenten. Toch is dit een belangrijke vraag: met name lijkt het belangrijk om te weten te komen hoe de waardering varieert tussen randkerkelijken en intensief kerkelijk betrokkenen, en tussen jongeren en ouderen. In de PGAA context lijkt het verder relevant te weten te komen hoe waardering verdeeld is over verschillende denominaties en kerkgemeenschappen.

Mede om deze redenen heeft de Beheerscommissie Horizon zich gewend tot de Afdeling Methoden & Technieken van de Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Vrije Universiteit om op meer professionele wijze een nieuwe lezersonderzoek uit te voeren, opdat een betrouwbaarder en meer gedetailleerd beeld van het lezerspubliek van Horizon zal ontstaan en een eenduidiger antwoord mogelijk is op de vraag of gebruik van en waardering voor het blad rechtvaardigt dat het in deze vorm zal blijven voortbestaan. De uitkomsten van het onderzoek zouden niet alleen relevant moeten zijn voor de beslissingen van de PGAA met betrekking tot de uitgave van Horizon, maar ook sturing moeten kunnen geven aan het redactiebeleid.

De te beantwoorden probleemstellingen van het onderzoek zijn:

- Hoe vaak wordt Horizon gelezen?
- Hoe wordt het gebodene gewaardeerd?

- Welke variaties in gebruik en waardering vinden we tussen groepen abonnees, gedefinieerd in termen van kerkelijke betrokkenheid, leeftijd en denominatie?

In de loop van het onderzoek zijn deze probleemstellingen verder uitgewerkt. De vraag naar frequentie van lezen betreft zich niet alleen op Horizon als geheel, maar is ook uitgewerkt naar alle vaste rubrieken die in het blad zijn opgenomen (deze vaste rubrieken spelen een grote rol in de formule van het blad). Eenzelfde uitwerking is gegeven aan de vragen naar waardering. De vraag naar waardering is ook geoperationaliseerd in termen van financiële waardering: wat heeft men voor Horizon over? Variaties in gebruik van en waardering voor Horizon zijn ook bekeken voor groepen met een verschillend opleidingsniveau.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is opgezet als een schriftelijke enquête onder een steekproef van Horizonlezers. Bij de opzet is het uitgangspunt niet alleen geweest dat een steekproef voldoende gegevens kan verstrekken over het gehele lezersbestand, maar dat het daarbij van groter belang is dat alle mogelijke omgang met en meningen over Horizon evenredig vertegenwoordigd moeten zijn in de gerealiseerde steekproef. Anders dan in het eerdere lezersonderzoek is daarom gekozen voor een gerichte benadering van de potentiële lezers en is veel energie gestopt in het overhalen van de bedoelde respondenten om daadwerkelijk aan het onderzoek mee te doen. Bij een onderzoek als het onderhavige ligt immers het gevaar op de loer dat alleen zij die actief gebruik maken van Horizon, dan wel daarvoor een hoge waardering hebben, aan het onderzoek meedoen. Op die manier zou men natuurlijk een vertekend beeld verkrijgen. Om dit te vermijden zijn de volgende stappen ondernomen:

- De respondenten zijn op naam aangeschreven en in een begeleidend schrijven (zie bijlage) is hun op het hart gedrukt dat alleen de aangeschreven persoon en geen andere de vragenlijst moest beantwoorden. Tevens is er de nadruk op gelegd dat men ook verzocht werd de vragenlijst terug te sturen, indien men geen gebruik maakte van Horizon.
- De respondenten zijn tot driemaal toe herinnerd:
 - Via een eerste herinneringsbrief
 - Via een tweede herinneringsbrief en een bijgesloten tweede vragenlijst
 - Via een telefonische herinnering¹, waarbij men – bij weigering de vragenlijst in te vullen – verzocht werd enige kerngegevens te verschaffen.

¹ De telefonische herinnering vond plaats door de firma Ring4You, gevestigd te Nieuwegein.

Bij de opzet van het onderzoek werd ervan uitgegaan dat het mogelijk zou zijn om een respons van ten minste 70% te bereiken. Dit is aanzienlijk meer dan men onder een algemene bevolkingssteekproef zou bereiken (dat zou wellicht 40-45% zijn). De optimistische verwachting berustte op de overwegingen dat (A) we beschikken over een op naam gesteld en accuraat steekproefbestand, (B) het om een in doorsnee conformerend bevolkingsdeel gaat, waarin sociale participatie op hoog niveau staat, (C) het gaat om een zeer gericht verzoek, en (D) verwacht mocht worden dat veel benaderden groot belang aan Horizon hechten.

Om de respons verder te bevorderen is in Horizon zelf voor aanvang in een kort artikel enige aandacht aan het onderzoek besteed.

Bij de opzet is er wel op geanticipeerd dat de respons niet onder alle deelgroepen even groot zou zijn. Met name werd verwacht dat jongeren minder tot medewerking bereid zouden zijn dan ouderen. Omdat een van de centrale vragen van het onderzoek verschillen tussen jongeren en ouderen betreft, is ervoor gekozen jongeren door gewogen steekproeftrekking te oververtegenwoordigen.

De gegevens zijn verzameld tussen 28 oktober en 15 december 2005 (met uitloop tot 1 februari 2006). Door logistieke problemen bij het opleveren van de steekproefgegevens is de start van het onderzoek iets vertraagd ten opzichte van de planning. Ook rondom het verzenden van de tweede herinnering waren enige logistieke problemen, ditmaal door onderbezetting bij de VU-drukkerij. We denken niet dat deze moeilijkheden veel invloed op het responspatroon hebben gehad – wel is daardoor de oplevering van het rapport vertraagd.

De vragenlijsten zijn bij terugkomst gescreend op inconsistenties en bijzonderheden. Zij zijn daarna ingevoerd² in een SPSS-databestand dat na afloop van het onderzoek geanonimiseerd gearchiveerd wordt in het nationale data-archief DANS te Den Haag. In het onderzoeksvoorstel en in de benadering van de respondenten is benadrukt dat de gegevens vertrouwelijk worden behandeld en anoniem worden gerapporteerd. De NAW gegevens zijn apart gehouden van de vragenlijstgegevens en worden na afloop van het onderzoek vernietigd.

² Invoer werd uitgevoerd door de firma INDAT, gevestigd te Groningen/Utrecht.

Hoofdstuk 2:

DE RESPONDENTEN

De steekproef

Het verzendbestand van Horizon bleek uit 4380 adressen te bestaan. De namen en adressen van de steekproef zijn via gewogen aselechte trekking ontleend aan een koppeling van het verzendbestand van Horizon aan de ledenadministratie van de PGAA³. Bij koppeling van het verzendbestand met de ledenbestand van de kerken kwam vast te staan dat op deze adressen 5894 potentiële lezers van Horizon (van 16 jaar en ouder) wonen. De gewogen aselechte steekproef is met de volgende fracties getrokken:

- 16-30 jaar: 0.33
- 31-45 jaar: 0.16
- 46 en ouder 0.13

De overall steekproeffractie bedroeg 0.17. Voor het onderzoek zijn totaal 1001 personen benaderd.

Merk op dat hoewel Horizon verzonden wordt aan adressen, het steekproefkader bestaat uit individuele kerkleden – en daarvan wonen er in veel gevallen meerdere op één adres. In de meeste gevallen zijn dat er twee, in sommige gevallen drie of meer. Bij de steekproeftrekking hebben we dit niet gecorrigeerd – van een aantal huishouden zijn meerdere potentiële Horizonlezers benaderd.

Via het ledenbestand van de PGAA beschikken we over de volgende achtergronden van de benaderde personen:

- Geslacht
- Geboortedatum
- Woonplaats (Amsterdam/Amstelveen/overig)
- Oorspronkelijke denominatie: Hervormd of Gereformeerd
- Belijdend of dooplid. Belijdende leden zijn niet alleen gedoopt, maar hebben later ook (openbare) belijdenis gedaan.

³ Het verzendbestand werd aan de onderzoekers ter beschikking gesteld door heer Evert Veenendaal van het Kerkelijk Bureau PGA.

Deze informatie stelt ons niet alleen in staat om na te gaan of de oorspronkelijk geadresseerde inderdaad degene is die antwoord heeft gegeven, maar ook of deze achtergronden differentiatie teweeg hebben gebracht bij de uiteindelijke deelname aan de steekproef. We moeten hierbij vooral rekening houden met de mogelijkheid dat de vragenlijst niet door het bedoelde lid van het huishouden is ingevuld, maar door een ander lid van dit huishouden. Hierdoor kan vertekening ontstaan wanneer de vragenlijst is ingevuld door degene die het meest frequent de Horizon leest of het meest in het blad geïnteresseerd is.

Benadering en responspatroon

Bij het ontwerpen van het onderzoek werd ervan uitgegaan dat het mogelijk moest zijn om een respons van ten minste 70% te realiseren. Tabel 1 bevat de boekhouding van de respons en laat zien dat deze verwachting niet is gerealiseerd. Allereerst boeken we een aantal eenheden af: het betreft adressen waarvan de post als onbestelbaar retour kwam, of waarvan is komen vast te staan dat de betrokkene er niet meer woonachtig was⁴. Van de overblijvenden 955 personen zonden uiteindelijk 582 personen een (al dan niet geheel) ingevulde vragenlijst retour, van nog eens 49 personen werden via de nabelronde enige kerngegevens (voornamelijk of men Horizon leest en het opleidingsniveau) achterhaald. Van het restant bleven 262 personen voor ons geheel onbekend, omdat zij uiteindelijk ook telefonisch niet bereikbaar waren dan wel geen informatie wilden verschaffen, terwijl 88 personen op een eerder tijdstip⁵ al expliciet weigerden aan het onderzoek mee te werken en verder geen gegevens wilden verschaffen. Bij degenen die ook telefonisch niet bereikt konden worden, kwam dit in vrijwel alle gevallen omdat er geen telefoonnummer van het betreffende huishouden gevonden kon worden in het telefoonboek (de PGAA houden in haar administratie geen telefoonnummers bij). Het grote aantal benaderden van wie geen telefoonnummer kon worden gevonden (40%, onder Nederlandse bevolking is dit ca. 30%), heeft ons verrast.

De uiteindelijk netto respons bedraagt 61%, of als we ook de resultaten van de nabelronde meerekenen, 66%. Niet alle 582 respondenten waren evenwel de bedoelde personen. Wanneer we de verkregen gegevens over geslacht, geboortjaar en denominatie vergelijken met de gegevens uit de ledenadministratie, bestaat er bij ca. 80 personen een verdenking dat zij niet

⁴ Deze gegevens zijn doorgegeven aan de Horizon-administratie.

⁵ Men kon zich telefonisch of schriftelijk afmelden.

het bedoelde lid zijn, maar in plaats daarvan een huisgenoot. Dat zal in veel gevallen de partner zijn (in bijna 40 gevallen was het geslacht anders dan in het ledenbestand en in de aanhef van de brief aangegeven), en in een aantal gevallen ook een kind of een ouder (het kwam veel meer voor dat de invuller de ouder van een kind leek te zijn, dan andersom). Ook al zijn deze invullers vermoedelijk Horizonlezers en zullen zij in veel gevallen een mening van het huishouden vertegenwoordigen, het gevaar dreigt dat de invullers positiever zullen staan tegenover Horizon dan de bedoelde respondenten. We zullen verderop bezien of deze reacties tot een vertekening van de uitslagen heeft geleid.

Tabel 2 geeft een overzicht wanneer de vragenlijsten zijn binnengekomen. Iets meer dan de helft van de uiteindelijke respons is al bij eerste benadering gerealiseerd. Hoewel een exacte koppeling tussen fase van benadering en respons niet te maken is (uit het feit dat een vragenlijst na een bepaalde benadering is teruggezonden volgt niet dat het altijd kwam door deze benadering), lijkt het er toch op dat elke volgende benadering een substantiële responsverhoging heeft opgeleverd. Dat lijkt in het bijzonder ook te gelden voor de – relatief kostbare – telefonische derde herinnering, waarbij we ook nog eens moeten aantekenen dat de informatie uit de nabelronde zelf niet in deze tabel verwerkt is. Toch is er ook een gegeven dat tegen deze interpretatie spreekt: van degenen die in de nabelronde toezegden alsnog de vragenlijst te zullen invullen, deed bijna 50% dat. Van degenen die in de nabelronde niet bereikt konden worden, stuurde ook bijna 50% retour! Zo bezien is er geen effect van het nabellen geweest, en waren deze vragenlijsten mogelijk ook wel als reactie op de laatste schriftelijke herinnering binnengelopen.

Concluderend: De behaalde respons van 61% is teleurstellend te noemen. De nabelronde levert weliswaar voor nog eens 5% enige bruikbare gegevens op, maar er is reden om de steekproef met enige omzichtigheid te bezien en nader te bekijken of zij mogelijk onder selectiviteit te lijden heeft gehad.

Respons naar achtergrondkenmerken

In hoeverre de non-respons tot vertekening van de resultaten leidt, is echter niet eenduidig te bepalen. Enige aanwijzingen kunnen we verkrijgen door te bestuderen in hoeverre uit de ledenadministratie bekende kenmerken verbonden zijn met het responspatroon. Zo'n analyse biedt bovendien de mogelijkheid om de non-respons te corrigeren door herweging, onder de

veronderstelling dat de niet-responderende leden gelijk op respondenten met dezelfde achtergronden.

Tabel 3 geeft een overzicht van de respons naar sociale achtergronden, zoals die uit de ledenadministratie bekend is: leeftijd, geslacht, woonplaats, gezindte, belijdenis. De respons, zoals gedetailleerd afgebeeld in Tabel 1, is voor deze tabel opgedeeld in (1) ingevulde vragenlijst retour en (0) geen of slechts zeer beperkte antwoorden ontvangen. Onder de laatste categorie rekenen we bij deze gelegenheid ook degenen die bij de nabelronde enige kernvragen beantwoorden. De sterkste differentiatie in respons wordt teweeg gebracht door de leeftijd: jongeren (onder 30) hebben slechts voor 43% gereageerd, en de respons loopt op tot 77% onder de vroeggepensioneerden, maar is – om begrijpelijke redenen -- weer geringer onder de hoog bejaarden. De tweede factor die heeft geleid tot een groot verschil in respons is het verschil tussen belijdende leden en doopleden. Dit resultaat verrast niet: doopleden zullen in veel gevallen randkerkelijken zijn. Belijdend leden zijn ook in doorsnee veel ouder dan doopleden: 63 versus 41 jaar. Toch blijkt dat ook wanneer we rekening houden met de invloed van leeftijd, belijdende leden vaker hebben gerespondeerd dan doopleden (tabel niet getoond)..

Differentiatie in respons is veel geringer voor de andere drie kenmerken: Amsterdammers gaven iets vaker gehoor dan Amstelveeners, Hervormden vaker dan Gereformeerden, terwijl het geslacht nauwelijks verschil teweegbracht. Bij nadere analyse (niet getoond) blijkt bovendien dat deze verschillen helemaal op rekening moeten worden geschreven van de verschillen in leeftijd en randkerkelijkheid, en niet zelfstandig hebben bijgedragen aan de waarschijnlijkheid van respons.

Concluderend kan worden gezegd dat de steekproef aantoonbaar vertekend is door de relatief lage respons van jongeren en doopleden. Deze vertekening zal gecorrigeerd moeten worden indien jongeren en doopleden significant verschillen van ouderen en belijdende leden in de manier waarop ze tegen Horizon aankijken. Dit kan door herweging. Deze herweging is uitgevoerd in twee stappen:

- Allereerst is een gewicht ontwikkeld om de oververtegenwoordiging van jongeren bij de steekproeftrekking te corrigeren – waar dat gewenst is.
- Vervolgens zijn gewichten ontwikkeld om de invloed van leeftijd en belijdenis op respons te corrigeren.

De twee stappen werken tegen elkaar in: de jongeren waren oververtegenwoordigd bij trekking, maar ondervertegenwoordigd bij respons. De uiteindelijk gewichten liggen daarom dichtbij 1.0.

Demografische achtergronden van de respondenten

Tabel 4 geeft een aantal demografische kerngegevens weer van de uiteindelijk gerealiseerde steekproef. Deze zijn deels ontleend aan de koppeling met de gegevens uit de PGAA administratie, en voor een deel aan de antwoorden op de vragenlijst. De verdeling wat betreft woonplaats, gezindte en leeftijd komen goed overeen met het steekproefkader. Er is onder de overige resultaten één zeer opvallende bevinding: in doorsnee zijn de respondenten hoog opgeleid, veel hoger dan de Nederlandse bevolking. Bijna de helft van de respondenten heeft een HBO of WO opleiding, dit is onder de Nederlandse bevolking nog geen 20%. Niet verrassend is dat de respondenten in doorsnee ouder zijn (60 jaar) dan de Nederlandse bevolking (ca. 43 jaar voor personen van 18 jaar en ouder), maar dat maakt de opleidingsverdeling nog opvallender: gemiddeld genomen zijn ouderen immers lager opgeleid dan jongeren.

Dit roept de verdenking op dat de respons ook in andere opzichten selectief is geweest namelijk doordat de vragenlijst vooral door hoger opgeleide kerkleden is teruggestuurd. Aangetekend kan worden dat een oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden niet in het algemeen karakteristiek is van postenquêtes. Een kort geleden door de onderzoekers gehouden postenquête onder de Nederlandse bevolking (Ganzeboom & De Groot 2005) leverde in dit opzicht nauwelijks vertekening op. Voorts dient in herinnering te worden geroepen dat een soortgelijke (over)vertegenwoordiging van hoger opgeleiden ook in het eerdere lezersonderzoek van 1995 werd aangetroffen. Kan het zo zijn dat de leden van de PGAA inderdaad zoveel hoger opgeleid dan de gemiddelde Nederlander?

Gegevens om de achtergronden van de onze steekproef met het gehele ledenbestand van de PGAA te vergelijken zijn in beperkte mate voorhanden. Allereerst kunnen we een vergelijking maken met de opleidingsverdeling van degenen die in de nabelronde weigerden om schriftelijk aan het onderzoek mee te werken, maar wel nog enige vragen wilden beantwoorden. Onder de 49 respondenten van deze ronde hadden er 13 (27%) een HBO of

WO opleiding. Dat zou erop duiden dat de non-respondenten in sterkere mate lager opgeleid zijn dan de respondenten.

Andere aanwijzingen kunnen ontleend worden aan het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1999 van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Ondanks de ruime hoeveelheid ondervraagden in dit onderzoek (ruim 13000), is het aantal protestanten in de regio Amsterdam/Amstelveen toch zeer bescheiden. Volgens de AVO gegevens rekent 23% van de Nederlandse bevolking zich tot de hervormde of gereformeerde gezindte, maar is dit percentage in Amsterdam / Amstelveen net boven de 10%. Van de in totaal 72 protestante Amsterdammers / Amstelveners in de AVO99 steekproef heeft 37% een HBO/WO opleiding. Dat is nog steeds minder dan in het Horizon onderzoek, maar komt toch in de buurt. De vergelijkbaarheid van deze gegevens is echter op zichzelf weer questieus: volgens het AVO99 rekent 10% van de bevolking van Amsterdam en Amstelveen zich tot de protestante gezindten, ons PGAA ledenbestand betreft zich op minder dan een 0.5% van deze bevolking!

De conclusie op dit punt is dat zich naar alle waarschijnlijkheid nog een vertekening in de respons heeft voorgedaan, namelijk een grotere non-respons onder lager opgeleiden. De exacte omvang van deze selectieve respons is echter niet te berekenen en daarom ook niet te corrigeren. Overigens geldt ook voor deze vorm van selectiviteit dat ze alleen tot vertekening van de resultaten leidt, indien hoger opgeleiden verschillen van lager opgeleiden in de manier waarop ze tegen Horizon aankijken. Dat zullen we verderop onderzoeken.

Kerkelijke betrokkenheid

De eerste inhoudelijke vragen die we aan de respondenten hebben voorgelegd, hebben betrekking op hun kerkelijke betrokkenheid. Tabel 5 geeft een overzicht van de kernindicatoren. De meeste respondenten, 69 procent, voelen zich “betrokken” tot “zeer betrokken” bij de eigen wijkgemeente. Opvallend hierbij is dat 42 procent zich “betrokken” voelt en dus maar 27 procent voelt zich “zeer betrokken” bij de eigen wijkgemeente. Van de respondenten bezoekt 37 procent de kerkdiensten wekelijks en 26 procent bezoekt de kerkdiensten één of meer keer per maand. Van de respondenten zegt meer dan 70% niet op andere wijze betrokken te zijn bij de kerk of gemeente. De meerderheid van de respondenten, 66 procent, geeft wel aan soms of vaak een andere dienst te bezoeken dan de eigen wijkdienst.

Het grootste deel van de respondenten die wel eens een andere dienst bezoeken, gaan dan naar een andere wijkgemeente, dit is 41 procent.

Proberen we deze gegevens in een maat samen te vatten, dan is het redelijk om de respondenten in drie groepen te verdelen:

- Randkerkelijken – hieronder rekenen we degenen die nooit of slechts enkele keren per jaar een dienst bezoeken, dan wel aangeven zich niet of nauwelijk betrokken te voelen bij de eigen wijkgemeente. Dit betreft 35% van de respondenten.
- Intensief betrokkenen: degenen die wekelijks een dienst bezoeken, dan wel zich zeer betrokken voelen bij de eigen wijkgemeente, dan wel op andere wijze – bv. als vrijwilliger of ambtsdrager bij de kerk betrokken zijn. Dit geldt voor 37%.
- Middengroep: alle overigen. Dit betreft een mix van de twee kenmerken: men valt in deze groep indien men zegt zich “betrokken” te voelen bij de kerk en wanneer men 1x per maand of vaker (maar niet wekelijks) kerkt. Dit is 28%.

Er is een sterke relatie tussen deze maat van kerkelijke betrokkenheid en het onderscheid tussen doopleden en belijdend leden, maar de samenhang is verre van deterministisch. Onder de belijdende leden is 40% intensief betrokken, onder de doopleden is dat 16%.

Hoofdstuk 3:

GEBRUIK VAN EN WAARDERING VOOR HORIZON

Gebruik

Het ontvangen van Horizon

De volgende vragen die we de respondenten hebben voorgelegd, hebben betrekking op het ontvangen van Horizon. Tabel 6 geeft aan hoe de respondenten het ontvangen van Horizon waarderen. Van de respondenten ontvangt 62 procent Horizon op vrijdag, 6 procent ontvangt Horizon op zaterdag, 13 procent ontvangt Horizon op maandag of later in de week en bij 12 procent van de respondenten varieert de dag waarop zij Horizon ontvangen. Overigens blijkt dat 95 procent van de respondenten vindt dat Horizon op tijd wordt ontvangen. Er is op dit punt dus geen reden tot ongerustheid.

Het lezen van Horizon

Na de vragen over het ontvangen van Horizon hebben we de respondenten vragen voorgelegd die betrekking hebben op de frequentie waarmee men Horizon leest. Tabel 7 geeft een overzicht van de kernindicatoren. Allereerst blijkt, dat ruim 90 procent van onze ondervraagden Horizon altijd of meestal uit het folie haalt. De respondenten die Horizon meestal niet of nooit uit het folie halen, vormen dus maar een zeer kleine minderheid. Het blijkt echter dat minder dan de helft van de ondervraagden Horizon helemaal of grotendeels leest: 44 procent van de ondervraagden leest Horizon helemaal of grotendeels. Het percentage van de respondenten dat Horizon helemaal leest, is slechts 8 procent. Ongeveer de helft van de respondenten, 51 procent, leest de helft van Horizon of nog minder. Verder blijkt uit Tabel 7 dat 22 procent van de respondenten een uur of langer in Horizon leest. De meeste mensen doen een half uur over het lezen van Horizon, dit is 34 procent.

Opnieuw is het inzichtelijk deze gegevens samen te vatten door een over-all maat voor leesfrequentie te construeren. We rekenen bij de groep van niet-lezers degenen die Horizon niet uit het folie halen, nauwelijks of niet lezen, dan wel slechts een enkel nummer lezen. Zo berekend, blijken we 21% van de respondenten tot de niet-lezers te moeten rekenen. Het is mede belangrijk deze groep te onderscheiden omdat hun mening minder relevant is voor de inhoudelijke waardering van Horizon. Onder deze groep van ‘niet-lezers’ zijn er velen die

helemaal geen antwoord op vervolgvragen hebben gegeven. We zien de gevolgen hiervan in de N⁶ die bij elke tabel is afgedrukt: al naargelang het onderwerp heeft een kleinere of grotere groep geen antwoord gegeven.

Van degenen die Horizon niet of nauwelijks lezen, geeft 54% aan dat men daarvoor “geen tijd” heeft, de overigen hebben “geen belangstelling” of vindt Horizon “niet boeiend”. Het is moeilijk te zeggen of deze verklaringen hout snijden. Wel blijkt dat werkenden vaker aangeven dat ze Horizon niet lezen vanwege tijdgebrek (61%) dan niet-werkenden (48%). Dit verschil is statistisch significant.

Onder de overige lezers kunnen we intensieve lezers onderscheiden: hierbij rekenen we degenen die alle nummers van Horizon lezen, daaraan doorgaans een uur of langer besteden en elk nummer helemaal of grotendeels lezen. Dit betreft 60% van de ondervraagden. De middengroep beslaat dus maar 20% van de ondervraagden.

Een relevante vraag op dit punt is of het aantal niet-lezers niet onderschat wordt door de selectieve non-respons. Een aanwijzing daarvoor kunnen we verkrijgen uit de groep non-respondenten die in de nabelronde nog enige informatie hebben verschaft. Dit betrof (naast het opleidingsniveau) juist deze drie vragen over de leesfrequentie. Het blijkt dat we van deze groep ca. 24% tot de niet-lezers kunnen beschouwen. Dan is er nog een tweede groep non-respondenten waarvan we met enige aannemelijkheid mogen veronderstellen dat ze tot de niet-lezers gerekend mogen worden (in een groot aantal gevallen hebben zij dat ook telefonisch aangegeven): degenen die expliciet hun medewerking hebben geweigerd. Uit de opgegeven redenen voor niet-medewerking bij de nabelronde blijkt dat ca. 30% van deze weigeraars aangeeft Horizon helemaal niet te lezen. Van de overblijvende non-respondenten weten we niets: als we hen verder buiten beschouwing laten, houdt dat waarschijnlijk een optimistische veronderstelling in.

Combineren we deze gegevens met elkaar, dan is de beste schatting dat ruim een kwart (nl. 28%) van alle respondenten tot de niet-lezers gerekend moeten worden. Dit getal blijft enigszins speculatie, maar dat is nu eenmaal eigen aan niet echt gemeten grootheden.

⁶ In de meeste tabellen worden de verdelingen van meer dan een variabele getoond. De aangegeven N geeft dan de typische N van de betrokken variabelen aan.

Horizon en andere media (internet, wijkbladen, landelijke bladen)

Tabel 9 geeft een overzicht wat de respondenten nog meer lezen aan kerkelijke bladen, naast Horizon. De eenzame koploper is “het eigen wijkblad”, dit zijn tijdschriften die door de eigen kerkelijke gemeente worden verspreid. Helaas hebben we geen verdere vragen over deze wijkbladen gesteld, en we weten daarom op grond van de verzamelde gegevens niet wat de aard, omvang en verschijningsvorm van deze wijkbladen is. Op basis van andere bronnen [mededelingen Begeleidingscommissie] kunnen we veronderstellen, dat deze wijkbladen nogal variëren tussen wijken, maar in doorsnee minder professioneel zijn samengesteld en minder frequent verschijnen dan Horizon, maar wel in profiel dicht tegen Horizon aanliggen, en daarvoor mogelijk een belangrijk substituut voor (kunnen) vormen, met name waar het wijkberichten aangaat.

Van de overige media is Trouw veruit de favoriet, maar op gepaste afstand van de wijkbladen. Kranten als Trouw kunnen ook een substituut voor Horizon vormen, maar de concurrentie is indirecter en betreft zich zeker niet op lokale berichtgeving en informatie. Zo worden preekbeurten al sinds langere tijd niet meer in Trouw vermeld.

Alternatieve bronnen van kerkelijke berichtgeving

Horizon en ander kerkelijk nieuws

Tabel 10 laat zien hoe de ondervraagden Horizon waarderen ten opzichte van andere kerkelijke berichtgeving. Van de ondervraagden vindt een kleine meerderheid, 56 procent, Horizon een “aanvulling op ander kerkelijk nieuws”. Een deel van de ondervraagden, 24 procent, leest zelfs helemaal geen ander kerkelijk nieuws dan in Horizon. Gesteld kan worden dat 20 procent Horizon “geen aanvulling” vindt op door anderen geboden kerkelijk nieuws.

Horizon en het blad van de eigen wijkgemeente

In Tabel 12 is verder te zien hoe de respondenten Horizon waarderen in vergelijking met het blad van de eigen wijkgemeente. Ten aanzien van de vermelding van de Kerkdiensten in Horizon vindt 66 procent van de respondenten Horizon een aanvulling op het wijkblad van de eigen wijkgemeente. De Wijkberichten in Horizon wordt door 61 procent van de ondervraagden gezien als een aanvulling op het blad van de eigen wijkgemeente. Indien men voor de keuze wordt gesteld tussen Horizon en het wijkblad, geeft een meerderheid, 56 procent de voorkeur aan het wijkblad, en 33% de voorkeur aan Horizon. Een ruime

meerderheid leest dus liever het eigen wijkblad dan Horizon. Dit lijkt ons een nogal kritische bevinding voor Horizon.

Horizon en internet

Een kleine meerderheid van de respondenten, 58 procent zegt gebruik te maken van internet (Tabel 10b). Van de informanten die gebruik maken van internet zegt 33 procent gebruik te zullen gaan maken van een website, indien actuele informatie van Horizon hierop zou verschijnen. Genomen over de gehele groep is dit slechts 18%. Een nagenoeg even groter groep vindt dat Horizon door het gebruik van een website overbodig zou worden. Uit deze gegevens kunnen we concluderen dat momenteel een website als substituuut voor Horizon of een deel daarvan, niet echt een haalbare kaart is.

Waardering voor Horizon

Verschijningsfrequentie

De verschijningsfrequentie van Horizon wordt door een ruime meerderheid van de respondenten voldoende geacht: 75 procent van de ondervraagden vindt de verschijningsfrequentie van Horizon “voldoende”, 3 procent vindt de verschijningsfrequentie van Horizon “te laag” en 22 procent van de ondervraagden vindt de verschijningsfrequentie van Horizon “te hoog”. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de verschijningsfrequentie van Horizon eerder te veel is dan te weinig.

Inhoud

In Tabel 11 wordt weergegeven welke waarden respondenten aan Horizon toekennen. Bovenaan staat de waarde die het meeste aan Horizon wordt toegekend, onderaan de waarde die het minst aan Horizon wordt toegekend. Het meest wordt Horizon gezien als “geloofwaardig”, 96 procent van de respondenten is het er mee eens / sterk mee eens dat Horizon geloofwaardig is. Het minst wordt Horizon gezien als “diepgaand”, 47 procent van de respondenten is het er mee eens of sterk mee eens dat Horizon “diepgaand” is. Opvallend bij de beantwoording van deze vraag is dat een groot deel van de respondenten het wel eens is met een bepaalde waarde (bijvoorbeeld 86 procent van de respondenten is het ermee eens dat Horizon “geloofwaardig” is), maar dat een veel kleiner deel het er *sterk* eens is dat Horizon geloofwaardig is. Dit is maar 9 procent. De respondenten zijn het met de waarden dus voor een groot deel wel mee eens, maar het percentage *sterk* mee eens is veel kleiner.

Leest altijd / regelmatig inhoud van Horizon

Tabel 13 heeft betrekking op de verschillende rubrieken in Horizon. In deze tabel staat weergegeven in hoeverre de verschillende rubrieken altijd of regelmatig worden gelezen door de respondenten. Bovenaan staat de rubriek die het meeste wordt gelezen, onderaan de rubriek die het minste wordt gelezen. De rubriek die het meest gelezen wordt, is de rubriek van de Wijkberichten. 72 procent van de respondenten heeft aangegeven deze rubriek altijd of regelmatig te lezen. In de rubriek wordt (doorgaans door de lokale ambtsdragers) aandacht besteed aan activiteiten in de eigen gemeente, en wordt vaak aandacht besteed aan het wel en wee van met naam genoemde gemeenteleden. Men vindt hierin bijvoorbeeld vaak mededelingen over ziekte en overlijden. De Wijkberichten worden op de voet gevolgd door de mededelingen over de Kerkdiensten (preekbeurten). Uit de populariteit van deze twee rubrieken volgt dat veel lezers met name Horizon inzien ten behoeve van informatie over de eigen gemeente, niet in hoofdzaak vanwege informatie met stedelijke (PGAA) of landelijke strekking. De rubriek die het minst gelezen wordt, is de Jeugdrubriek. Slechts 17 procent van de respondenten geeft aan deze rubriek altijd of regelmatig te lezen.

Horizon besteedt te weinig / voldoende / te veel aandacht aan ...

Tabel 14 heeft betrekking op de waardering van de ondervraagden van de verschillende onderwerpen in Horizon. Uit deze gegevens kan worden geconcludeerd dat de hoeveelheid Amsterdams en Amstelveens kerknieuws het meest wordt gewaardeerd als “voldoende” aanwezig in Horizon. 88 procent van de ondervraagden vindt dat er voldoende aandacht is voor het Amsterdams kerknieuws in Horizon en 87 procent vindt dat er voldoende aandacht is voor het Amstelveens kerknieuws in Horizon. De hoeveelheid informatie over het landelijk kerknieuws en de ontwikkelingen in de kerk zijn de onderwerpen waar het meeste behoefte aan is. Respectievelijk 36 en 31 procent van de ondervraagden vindt dat hier te weinig aandacht voor is in Horizon.

Artikelen in Horizon

Tabel 15 geeft een overzicht van de kernindicatoren van de waardering voor de artikelen in Horizon. Bijna alle respondenten, 96 procent, vinden de lengte van de artikelen in Horizon goed. Dit geldt ook voor het taalgebruik: 98 procent vindt het taalgebruik van de artikelen in Horizon goed. Een ruime meerderheid van de respondenten vindt de artikelen in Horizon diepgaand genoeg, 2 procent vindt de artikelen te diepgaand en 15 procent vindt de artikelen te oppervlakkig. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de respondenten de artikelen in

Horizon eerder waarden als te oppervlakkig dan te diepgaand. Eenzelfde uitkomst kwamen we al tegen bij de verschillende waarden die aan Horizon werden toegekend (Tabel 12): “diepgaand” eindigde daar op de laatste plaats.

Wijkberichten

Tabel 16a geeft weer hoe respondenten omgaan met de rubriek Wijkberichten. Het blijkt dat de meeste respondenten zich niet beperken tot de eigen wijk, dat doet maar 18%. Een ruime meerderheid (73%) leest ook over andere wijken de wijkberichten, 16% leest zelfs over alle wijken. Daarmee openbaart zich mogelijk een belangrijke meerwaarde van Horizon boven het eigen wijkblad – we mogen immers veronderstellen dat men via het eigen wijkblad niets te weten komt over andere wijken en daarin blijken zeer veel lezers toch wel belang te stellen.

Kerkdiensten

In Tabel 16b is een overzicht gegeven van de kernindicatoren waarmee de waardering van de respondenten van de rubriek ‘Kerkdiensten’ is gemeten. Uit deze tabel blijkt dat 71 procent van de ondervraagden de rubriek ‘Kerkdiensten’ waardeert als belangrijk of zeer belangrijk. Echter, slechts een betrekkelijk klein percentage maakt daadwerkelijk gebruik van de rubriek om keuzes te maken over het eigen kerkbezoek: 21 procent van de ondervraagden geeft aan altijd of regelmatig gebruik te maken van de rubriek ‘Kerkdiensten’.

Agenda

Tabel 16c geeft een overzicht van de kernindicatoren van de waardering voor de rubriek ‘Agenda’. Uit Tabel 16c blijkt dat de rubriek ‘Agenda’ door 48 procent van de ondervraagden wordt gezien als belangrijk of zeer belangrijk. Slechts een klein percentage, 10 procent, zegt altijd of regelmatig gebruik te maken van de rubriek ‘Agenda’. Vergelijkend met de voorgaande tabel kan worden geconcludeerd dat de rubriek ‘Kerkdiensten’ hoger gewaardeerd wordt dan de rubriek ‘Agenda’. Ook wordt er meer gebruik gemaakt van de rubriek ‘Kerkdiensten’ dan van de rubriek ‘Agenda’.

Omvang van Horizon

Na de vragen over de inhoud van Horizon hebben we de respondenten vragen voorgelegd die betrekking hebben op de vormgeving van Horizon. Tabel 17 geeft een overzicht van de kernindicatoren die betrekking hebben op de omvang van Horizon. Tabel 17 laat zien dat

bijna alle respondenten zowel de omvang als het formaat van Horizon waarderen als ‘precies goed’. In dit opzicht is er in de ogen van de lezers helemaal niets mis met Horizon.

Vormgeving Horizon

Nadat gevraagd is naar de omvang en het formaat van Horizon, is respondenten gevraagd wat zij van de vormgeving van Horizon vinden op basis van een aantal specifieke punten. Een overzicht van deze specifieke punten is te zien in Tabel 18. Uit deze tabel komt naar voren dat de vormgeving van Horizon het meest wordt gezien als ‘goed leesbaar’: 95 procent van de ondervraagden geeft aan het er (sterk) mee eens te zijn dat Horizon goed leesbaar is. De vormgeving wordt het minst gewaardeerd als ‘inspirerend’, slechts 60 procent van de ondervraagden heeft aangegeven het er (sterk) mee eens te zijn dat de vormgeving van Horizon “inspirerend” is. Ook bij de vragen over de inhoud van Horizon (Tabel 12) eindigde “inspirerend” in de lagere regionen. Opvallend in de beantwoording van deze vragen is opnieuw het grote verschil tussen het percentage respondenten dat het ergens mee eens is en het percentage respondenten dat het ergens sterk mee eens is. Het percentage respondenten dat het sterk eens is met de stellingen ligt een stuk lager dan het percentage respondenten dat het eens is met de stellingen.

Rapportcijfer Horizon

Tabel 19 geeft een overzicht van de rapportcijfers die de respondenten hebben gegeven aan de inhoud, vormgeving en totale Horizon. Uit Tabel 19 komt naar voren dat de ondervraagden de Horizon op alle terreinen gemiddeld waarderen met een 7. De waardering voor de inhoud is iets lager (een ‘magere zeven’) dan voor de inhoud en het totaal (‘een vette zeven’). Het verschil tussen de waardering voor inhoud en de waardering voor vorm is statistisch significant.

Kosten van Horizon

Als laatste zijn er enkele vragen aan de respondenten voorgelegd die betrekking hebben op de kosten van Horizon. Tabel 20-22 geven een overzicht van de kernindicatoren. Uit de gegevens in Tabel 20 komt allereerst naar voren dat 24% niets of te weinig betaalt voor Horizon, 76% heeft een abonnement of betaalt een vrijwillige bijdrage bovenop een eventuele kerkelijke bijdrage. De belangrijkste reden dat mensen niets betalen voor Horizon is dat zij al kerkelijke bijdrage betalen (Tabel 21). De tweede reden waarom mensen niets betalen voor Horizon is, omdat zij Horizon “dit niet waard vinden”.

Tabel 22 geeft een aantal indicatoren weer over hoeveel de respondenten Horizon waard vinden in geldelijke termen. Deze vragen zijn gesteld, nadat de respondenten eerst geïnformeerd waren dat Horizon met een lezersbijdrage van €29 eigenlijk niet uit kan: dat zou € 39 moeten zijn om uit de kosten te komen. De vraag hoeveel men bereid is om te betalen is in verschillende vormen voorgelegd, en die geven een consistent beeld te zien. Een ruime meerderheid, schommelend rond de 60%, vindt de bestaande abonnementsprijs van € 29 billijk. Van de overigen zijn er meer die het bedrag te hoog vinden dan die het bedrag te laag vinden. Desgevraagd zakt het aantal respondenten dat bereid is de werkelijke kostprijs (van € 39) te betalen naar een onrustbarend niveau: als respondenten volgens hun voornemen zouden handelen, zou bijna de helft van de abonnees hun lidmaatschap opzeggen. Uitgedrukt als een elasticiteit: een prijsverhoging met een 1/3 leidt tot de helft minder kopers en dus tot minder inkomsten. Als het waar is, is het onverstandig om tot prijsverhoging over te gaan. ‘Als het waar is’, is hier wel een belangrijk voorbehoud: dit is wat respondenten zeggen dat ze zouden doen, hoe we werkelijk op een prijsverhoging zouden reageren, blijft speculatie, en zeker hoe ze op een bescheidener prijsverhoging zouden reageren.

Prioriteit van bezuiniging

Ten slotte hebben we de respondenten drie verschillende manieren voorgelegd waarop op Horizon bezuinigd zou kunnen worden: een soberder uitvoering, een geringere verschijningsfrequentie en minder pagina's. De respondenten werd gevraagd deze drie alternatieven te ordenen. De uitkomst, in Tabel 23, is in een opzicht heel duidelijk: het minst populair is een reductie van de omvang. Een soberder uitvoering heeft licht de voorkeur boven een geringere verschijningsfrequentie.

Hoofdstuk 4:

VARIATIES IN GEBRUIK VAN EN WAARDERING VOOR HORIZON

De vraag die in het voorgaande wellicht vaak opgekomen is, is die naar variaties in gebruik van en waardering voor Horizon. Wat kan er gezegd worden over de mate waarin Horizon gelezen wordt door verschillende groepen respondenten? Zoals in de inleiding aangegeven, is het met name interessant om verschillen te onderzoeken tussen jongeren en ouderen, tussen randkerkelijken en intensieve kerkleden en tussen hoger en lager opgeleide kerkleden. Zoals in het navolgende zal blijken, leveren deze drie criteria belangrijke verschillen in gebruik en waardering op.

We hebben daarnaast ook analyses gedaan naar verschillen in gebruik en waardering tussen mannen en vrouwen, hervormden en gereformeerden, en tussen Amsterdammers en Amstelveners. De uitkomsten van deze analyses kunnen kort worden samengevat: er bestaan geen opmerkelijk verschillen in gebruik en waardering tussen deze groepen. Hierop wordt dan ook verder niet meer ingegaan.

De analyses kunnen worden uitgevoerd naar een groot aantal gedetailleerde indicatoren van gebruik en waardering. Wij menen dat het voldoende is om ons te beperken tot een enige kernindicatoren, te weten:

- Het al dan niet intensief lezen van Horizon.
- De waardering voor Horizon zoals deze blijkt uit het gemiddelde rapportcijfer (gemiddeld over inhoud, vorm en totaal).

Hoewel logisch te onderscheiden, zijn frequentie van lezen en waardering voor Horizon in de praktijk sterk met elkaar verwant. Wie niet veel in Horizon leest, geeft daarvoor een laag cijfer (zo men al een cijfer geeft). Niet-lezers die (toch) een cijfer geven, komen op 6.2 uit, terwijl intensieve lezers gemiddeld een 7.5 geven. Vanwege deze verwantschap vertonen de patronen van uitsplitsing naar achtergronden een grote gelijkens.

Leeftijd

De meeste differentiatie in leesgedrag bestaat er tussen leeftijdsgroepen. Van de responderende jongeren (16-30 jaar) behoort bijna de helft (45%) tot de categorie niet-lezers. Ook in de middenleeftijd (31-45 jaar) leest ca 30% de Horizon niet of nauwelijks. Onder

ouderen leest een ruime meerderheid het blad: onder de gepensioneerden is dit bijna 90%. Deze scherpe verschillen in leesfrequenties worden ook teruggevonden bij de rapportcijfers. Deze lopen van 6.4 gemiddeld naar 7.4 gemiddeld, wanneer de leeftijd gaat van 16-30 jaar tot 75 jaar en ouder.

We weten dat de geringe belangstelling onder jongeren voor Horizon zich bij de dataverzameling ook heeft geuit in grotere non-respons. De samenhang die in de wel binnengekomen gegevens bestaan tussen de leeftijd en gebruik van en waardering voor Horizon, is daarom mogelijk nog een onderschatting van de werkelijke verschillen: het is aannemelijk dat onder de non-respondenten relatief veel jongeren schuilen die Horizon niet lezen.

Hoewel de verschillen tussen jongeren en ouderen groot zijn, is het moeilijk om een nader beeld te krijgen wat jongeren met name weerhoudt om Horizon te lezen. We hebben nadere analyses gedaan naar onderdelen van Horizon die door jongeren in het bijzonder laag gewaardeerd worden of worden overgeslagen, maar daarin is weinig tekening te vinden: noch bij de bestaande vaste rubrieken (vraag 32), noch bij de wensen wat betreft verschuiving van aandacht (vraag 33) is er veel differentiatie tussen jongeren en ouderen in voorkeuren. Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat ook de Jeugdtribune het meest door ouderen gelezen wordt; als we er via een statistisch model rekening houden met de algemeen hogere leesfrequentie van ouderen, blijkt het lezen van de Jeugdtribune evenredig tussen jongeren en ouderen verdeeld te zijn.

Enige tekening tussen jongeren en ouderen vinden we waar het het internet als alternatief voor Horizon aangaat. Toegang tot en gebruik van het internet zelf (vraag 27) wordt -- vanzelfsprekend -- veel meer aangetroffen onder jongeren dan onder ouderen. Onder de internetgebruikers zelf geven de jongeren vaker dan de ouderen aan dat het internet Horizon wat hen betreft overbodig zou maken. Merk overigens op dat zowel onder oudere als jongeren internetgebruikers slechts een minderheid deze mening is toegedaan.

Opleiding

Ook de opleiding van de respondent doet er flink wat toe bij gebruik van en waardering voor Horizon. Het blijkt dat naarmate men hoger is opgeleid, men aanzienlijk minder vaak Horizon intensief leest, en men er ook een lager cijfer voor geeft. We hebben acht niveaus van

opleiding onderscheiden en de verschillen lopen tamelijk regelmatig op met elk volgend niveau. Onder de laagst opgeleiden leest ca. 85% het blad, en 75% van de laagste opgeleiden doet dat intensief. Onder de hoogst opgeleiden leest 75% het blad, maar slechts een kleine 50% van hen doet dat intensief. Het gegeven rapportcijfer varieert van 7.7 onder de laagst opgeleiden tot 6.8 onder de hoogst opgeleiden. Al deze verschillen zijn statistisch significant.

Zoals in de Nederlandse bevolking, is er bij onze gegevens een samenhang tussen leeftijd en behaald opleidingsniveau: de jongere generaties zijn hoger opgeleid dan oudere. We kunnen daarom de invloed van opleiding en leeftijd op gebruik van en waardering voor Horizon niet los van elkaar bekijken: het geringe gebruik van en lage waardering voor Horizon onder hogere opgeleiden komt ten dele voor rekening van het feit dat het hier onevenredig vaak jongeren betreft, en omgekeerd. We kunnen deze overlap uitschakelen via een statistisch model. Als we dit doen, blijkt dat zowel een jongere leeftijd als een hogere opleiding tot geringer gebruik en lagere waardering leidt. Geen van deze twee is echt dominant, maar de verschillen naar leeftijd zijn iets groter dan die naar opleiding.

Anders dan bij de vergelijking van leeftijdsgroepen is bij opleidingsgroepen wel aan te geven, welke aspecten van Horizon hierbij een rol spelen. Gevraagd naar de karakteristieken van Horizon, blijken hoger opgeleiden (in vergelijking lager opgeleiden) er met name voor kiezen dat ze Horizon “te weinig diepgaand” vinden, terwijl ze het blad juist wel “actueel” en “informatief” vinden. Wat betreft rubrieken onderscheiden hoge opgeleiden zich doordat ze onevenredig vaak (in verhouding tot de rest van hun leesgedrag) de Agenda raadplegen. Wat betreft gewenste inhoud, zouden de hoge opgeleiden met name liever minder meditaties, gedichten en columns zien. Kort samengevat: voor de hoger opgeleiden is Horizon vaker een bron van informatie dan voor lager opgeleide lezers.

Kerkelijke betrokkenheid

Vanzelfsprekend zien we soortgelijke patronen wanneer we onderscheid maken naar kerkelijk betrokkenheid. We onderscheiden hier drie groepen: randkerkelijken, intensief betrokkenen en een middengroep. Betrokkenheid / randkerkelijkheid is een karakteristiek, die niet sterk overlapt met leeftijd en/of opleidingsniveau. Een statistisch model (hier niet getoond) laat zien dat dat de randkerkelijke iets vaker voorkomt onder jongere respondenten dan onder oudere, maar de verschillen zijn niet groot; een relatie van randkerkelijkheid met het opleidingsniveau is niet.

Het zal niet verbazen dat randkerkelijken minder vaak Horizon lezen en daarvoor een lagere waardering hebben dan kerkelijke betrokkenen. Toch zijn de verschillen hier minder scherp dan tussen leeftijdsgroepen en tussen hoger en lager opgeleiden. Ook onder randkerkelijken bestaat er best wel belangstelling voor het blad: onder de randkerkelijken leest nog altijd 65% Horizon en 41% doet dat zelfs intensief. Onder de meest betrokkenen leest 88% Horizon en 75% doet dit intensief. De rapportcijfers variëren van 6.8 voor de randkerkelijken tot 7.2 voor de intensief betrokkenen. Hoewel statistisch significant, zijn deze verschillen duidelijk minder groot dan die naar leeftijd en opleiding.

Bedoelde respondenten en substituut-respondenten

Tenslotte de kwestie of er verschil in leesgedrag en waardering bestaat tussen de 86% van onze respondenten die naar alle waarschijnlijkheid de bedoelde persoon waren, en de 14% respondenten die vermoedelijk namens een ander lid van het huishouden (kind, ouder, partner) ingestuurd hebben. De verdenking dat dit tot een te positief beeld voor Horizon heeft geleid, komt niet uit: er zijn nagenoeg geen verschillen in leesgedrag en waardering tussen beide groepen.

Conclusies

De conclusies uit de in dit hoofdstuk gerapporteerde analyses zijn eenvoudig: Horizon blijkt het aanzienlijk minder goed te doen onder jongeren (waarbij het begrip 'jongere' in dit verband reikt tot middelbare leeftijd) en onder hoger opgeleiden. Van deze twee brengt de leeftijd overigens iets meer differentiatie teweeg, zo blijkt in een statistische analyse (hier niet getoond) waarin de invloed van meerdere achtergrondkenmerken tegelijk kan worden onderzocht. De verschillen naar opleidingsgroepen zijn iets minder dominant. Ook spreekt Horizon de intensieve kerkleden meer aan dan de randkerkelijken, maar dat lag ook wel voor de hand, en er valt waarschijnlijk weinig aan te doen door iets aan Horizon te veranderen.

Hoofdstuk 5:

CONCLUSIES

De meest opvallende conclusies van het onderzoek naar het lezerspubliek van Horizon kunnen kortweg als volgt worden samengevat:

- Horizon wordt gelezen door het overgrote deel van degenen die het blad krijgen toegezonden: onder de respondenten leest bijna 80% het blad, en als we dit getal corrigeren voor effecten van selectieve non-respons, is het vermoedelijk tussen de 70% en 75%. Het merendeel van de lezers kan tot de intensieve lezers worden gerekend.
- Er is daarbij weinig verschil tussen degenen die zich vrijwillig op het blad geabonneerd hebben (dat is onder Amsterdamse Gereformeerden het geval) en degenen die het blad sowieso als lid (van de Hervormde Gemeente of als hervormde/gereformeerde in Amstelveen/Buitenveldert) krijgen toegezonden.
- De belangstelling van de lezers geldt in het bijzonder het nieuws over de eigen wijkgemeente en andere praktische informatie (met name over diensten en preekbeurten) die in het blad te vinden is. Opiniërende stukken vinden minder aftrek. Bijzonder weinig gelezen wordt de jeugdtribune, ook onder jongeren.
- Desgevraagd geven de respondenten aan dat zij de lokale informatie (over de eigen wijkgemeente en de Amsterdamse en Amstelveense kerklevens) voldoende behandeld vinden, maar dat zij in het bijzonder informatie over het landelijk kerkelijk leven missen.
- De waardering voor Horizon is ‘voldoende’. Uitgedrukt in het bekende schoolcijfersysteem varieert het van een ‘magere zeven’ voor de inhoud tot een ‘vette zeven’ voor de vorm. Extreem negatieve waardering is niet veel aangetroffen, maar dat is niet zo verwonderlijk, omdat personen met een lage waardering veelal niet-lezers zullen zijn en ook vaak non-respondenten. Extreem positieve waardering wordt evenwel ook niet vaak gegeven.
- Er is nauwelijks kritiek op de vormgeving van Horizon. De inhoud van het blad wordt over het algemeen als “leesbaar” en “aantrekkelijk vormgegeven” beschouwd. Ook op de redactionele stijl is niet veel kritiek. De meest opmerkelijke tendens is dat men Horizon niet “diepgaand” genoeg vindt. Dit komt het meest voor onder hoger opgeleiden, een grote deelgroep van de lezers.

- Naast Horizon wordt ook vaak nog een eigen wijkblad gelezen en dit wordt door veel mensen hoger gewaardeerd dan Horizon. Men is in doorsnee meer aan het eigen wijkblad gehecht dan aan Horizon. Over de verschijningsfrequentie en inhoud van deze wijkbladen kan op basis van dit onderzoek weinig gezegd worden.
- Een voor de hand liggend alternatief voor Horizon zou op het eerste gezicht elektronische verspreiding van informatie zijn, via een website of email. Ruim 40% van de ondervraagden beschikt echter niet over de daarvoor benodigde faciliteiten of kan daar geen gebruik van maken. Dit alternatief lijkt daarom op dit moment geen haalbare kaart te zijn. Wel zijn een aantal jongeren de mening toegedaan dat internet Horizon overbodig zou maken.
- Desgevraagd geven de respondenten aan dat zij het niet zo erg zouden vinden wanneer Horizon minder vaak zou verschijnen, bijvoorbeeld maandelijks. Dit wordt als potentiële bezuiniging geprefereerd boven het dunner maken van het blad. Een versobering van de uitvoering zou echter de eerste preferentie bij bezuiniging zijn.
- Het overgrote deel van de respondenten vindt de gevraagde bijdrage / abonnementsprijs van € 29 redelijk. Wel geven ze aan dat ze de prijs eerder te hoog dan te laag te vinden. Het lijkt erop dat verhoging van de prijs naar de werkelijke kosten (€ 39) tot een aanzienlijk aantal opzeggingen zou leiden, en dat op deze manier niet een hogere kostenefficiëntie kan worden bereikt.

Niet alle groepen kijken hetzelfde aan tegen Horizon. Twee variaties springen eruit:

- Er bestaat een groot verschil in gebruik van en waardering voor Horizon tussen jongeren en ouderen. Het blad valt aanzienlijk beter in de smaak bij ouderen. Er bestaan echter geen afgetekende voorkeursverschillen tussen jongeren en ouderen over wat ze in het blad (niet) waarderen.
- Iets minder grote verschillen (maar nog steeds aanzienlijke) bestaan er naar opleiding: het blad wordt veel minder gelezen door de hoger opgeleide respondenten dan door de lager opgeleide, en de waardering voor het blad is onder de hoger opgeleiden ook navenant geringer. Hoger opgeleiden vinden het blad niet diepgaand genoeg. Ze lijken het overigens meer dan lager opgeleiden te gebruiken als bron van informatie, minder voor bezinning of inspiratie.

Geen of nauwelijks verschillen zijn er aangetroffen tussen mannen en vrouwen, Amsterdam en Amstelveen, en Hervormden versus Gereformeerden. Dit is een enigszins opmerkelijke

uitslag, omdat (Amsterdamse) gereformeerden zich op vrijwillige basis abonneren op het blad, terwijl de overigen het sowieso als – bijdragend -- gemeentelid krijgen toegestuurd.

Bij dit alles moeten we wel bedenken dat het onderzoek een vertekend beeld kan bieden doordat lang niet alle bedoelde respondenten hun meningen gaven. Hoewel de gerealiseerde respons (61%) in vergelijking met gewone postenquêtes best wel hoog is, kunnen onder de non-respondenten toch nog aanzienlijk negatievere houdingen schuilgaan dan onder de responderenden. Een aanwijzing dat dit inderdaad zo is, komt uit de gegevens die door veel van de weigeraars per telefoon zijn verstrekt.

Een andere zorg omtrent de gerealiseerde steekproef was dat in ca. 14% van de gevallen een verdenking bestaat dat de respondent niet de bedoelde persoon is, maar een naaste verwant (echtgenoot, kind of ouder). Een vergelijking tussen deze substituut-respondenten en de wel bedoelde respondenten levert echter geen differentiatie op: de substituut-respondenten zijn niet positiever of negatiever gestemd dan de onverdachte respondenten.

BIJLAGE: TABELLEN

Tabel 1: Respons

Begin steekproef	1001	
Adres onjuist, overleden	28	
Niet in staat in te vullen	18	
Netto steekproef	955	100%
Volledige weigering voor nabelronde	88	9%
Geen respons, geheim telefoonnummer	189	20%
Weigering in nabelronde, geen kerngegevens	73	8%
Weigering in nabelronde, wel kerngegevens	49	5%
Ingevulde vragenlijst retour	582	61%
Waarvan mogelijk niet-bedoelde respondent	Ca. 80	19%

Tabel 2: Respons per veldwerkperiode (N=582)

Na 1 ^{ste} mailing	28 okt.	297	51%
Na eerste herinnering	11 nov	127	22%
Na tweede herinnering (2 ^e vragenlijst)	29 nov	42	7%
Na telefonische herinnering	Na 5 dec	104	18%
Onbekend		10	2%
Totaal		582	100%

Tabel 3: Respons per achtergrond (N=1001)

	N	respons
Leeftijd		
16-30	172	43%
31-45	184	45%
46-64	251	59%
65-79	270	77%
80-..	124	57%
NH	695	60%
GK	366	55%
Amsterdam	537	60%
Amstelveen	430	55%
Elders	34	71%
Belijdend lid	774	64%
Dooplid	327	40%
Man	570	57%
Vrouw	431	59%
NB: Respons berekend in relatie tot N=1001!		

Tabel 4: Demografische achtergronden respondenten

1	Man	40%
2	Leeftijd	60 jaar
3	1 of 2 persoonshuishouden	79%
4	HBO / Universiteit	48%
5	Niet-werkend	61%
6	Amsterdam	56%
12	Hervormd	71%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 560.		

Tabel 5. Kerkelijke betrokkenheid

07	Voelt zich betrokken/ zeer betrokken	63%
08	Bezoekt wekelijks kerkdiensten	32%
09	Niet op andere wijze betrokken	65%
10	Bezoekt soms/ vaak andere dienst dan eigen wijkdienst	58%
11	Bezoekt andere protestantse wijkgemeente	38%
21	Voelt zich door Horizon heel erg/ beetje betrokken	66%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 550.		

Tabel 6. Het ontvangen van Horizon

13	Op tijd ontvangen van Horizon	95%
14	Op vrijdag ontvangen	62%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 550.		

Tabel 7a. Het lezen van Horizon

15	Haalt Horizon altijd / meestal uit het folie	90%
16	Leest alle / meeste nummers van Horizon	72%
18	Leest Horizon helemaal / grotendeels	44%
19	Leest een uur of langer in Horizon	22%
18/19	Leest Horizon niet of nauwelijks	21%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 565.		

Tabel 7b. Het lezen van Horizon, nabelronde en weigeraars

	Leest Horizon niet of nauwelijks, nabelronde (N=50)	24%
	Lees Horizon niet, nabelronde, reden weigeraars (N=72)	30%
	Leest Horizon niet of nauwelijks (gecorrigeerd voor selectieve non-respons)	28%

Tabel 8. Motieven voor het lezen van Horizon

20b	Uit interesse voor het kerkelijk leven	54%
20f	Voor nieuws uit eigen wijkgemeente	43%
20c	Voor het overzicht van de kerkdiensten	38%
20a	Als tijdverdrijf	32%
20d	Om inspiratie op te doen	8%
20e	Uit gewoonte	5%
20h	Anders	2%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 540.		

Tabel 9. Bladen die men naast Horizon leest

22a	Eigen wijkblad	78%
22c	Trouw	36%
22l	Anders	17%
22b	Wijkbladen van andere wijken	9%
22f	Volzin	6%
22e	Nederlands Dagblad	5%
22j	Woord en Dienst	4%
22g	Centraal Weekblad	3%
22d	Reformatorisch Dagblad	2%
22h	Vrijzicht	1%
22i	Het Goede Leven	1%
22k	Alleen Horizon	6%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 540.		

Tabel 10a. Kerkelijke berichtgeving

23	Horizon aanvulling op ander kerkelijk nieuws	51%
24	Kerkdiensten aanvulling op wijkblad	62%
25	Wijkberichten aanvulling op wijkblad	57%
26	Liever wijkblad dan Horizon	53%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 550.		

Table 10b: Horizon en internet

27	Gebruikt internet	57%
28	Zal website raadplegen voor kerkelijk nieuws	18%
29	Horizon overbodig door website	17%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 580.		

Tabel 11: Gewenste verschijningsfrequentie

		Te weinig	Voldoende	Te Veel
30	Horizon verschijnt	3%	73%	24%
Gehele steekproef, gewogen, N=ca. 540.				

Tabel 12. Inhoud van Horizon

		Sterk mee eens	Mee eens	Totaal
31d	Geloofwaardig	9%	85%	95%
31b	Informatief	8%	88%	94%
31a	Actueel	5%	86%	91%
31c	Gevarieerd	4%	72%	76%
31f	Inspirerend	1%	57%	58%
31e	Kritisch	2%	52%	55%
31g	Diepgaand	2%	46%	48%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 410				

Tabel 13. Leest altijd / regelmatig inhoud van Horizon

32f	Wijkberichten	72%
32g	Kerkdiensten	67%
32k	Agenda	47%
32b	Hoofdartikel	46%
32e	Columns	42%
32a	Redactioneel	41%
32j	Interview	40%
32d	Diaconiepagina	36%
32c	Uit de AK	33%
32i	Kwetsbaarheid	23%
32l	Advertenties	20%
32h	Jeugdtribune	17%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 440		

Tabel 14. Horizon besteedt te weinig / voldoende aandacht aan

		Te weinig	Vol- doende	Te veel
33d	Landelijk kerknieuws	34%	65%	2%
33h	Ontwikkelingen in de kerk	27%	71%	2%
33f	Theologische artikelen	25%	70%	4%
33i	Bezinning	20%	75%	5%
33e	Jeugd	21%	78%	2%
33c	Regionaal kerknieuws	16%	82%	2%
33g	Interviews	14%	83%	3%
33j	Columns	4%	89%	7%
33b	Amstelveens kerknieuws	9%	89%	2%
33a	Amsterdams kerknieuws	7%	91%	2%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 390				

Tabel 15. Artikelen in Horizon

		---	Goed	++
34	Lengte artikelen kort / lang	1%	95%	5%
35	Taalgebruik artikelen eenvoudig / moeilijk	2%	97%	1%
36	Artikelen Horizon oppervlakkig / diepgaand	15%	84%	2%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 490				

Tabel 16a. Wijkberichten

37 Het lezen van wijkberichten:		
	Over alle wijken	15%
	Alleen de wijken waar ik me betrokken bij voel	57%
	Alleen mijn eigen wijkgemeente	18%
	Ik lees de wijkberichten nooit	9%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 530		

Tabel 16b. Kerkdiensten

38	Kerkdiensten zeer belangrijk / belangrijk	70%
39	Gebruikt rubriek Kerkdiensten altijd / regelmatig	17%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 525		

Tabel 16c. Agenda

40	Agenda zeer belangrijk / belangrijk	43%
41	Gebruikt rubriek Agenda altijd / regelmatig	9%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 520		

Tabel 17. Omvang Horizon

		---	Goed	++
42	Dikte Horizon precies goed	3%	94%	3%
43	Formaat Horizon precies goed	3%	96%	0%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 510				

Tabel 18. Vormgeving van Horizon

		Sterk mee eens	Mee eens	Totaal
44e	Goed leesbaar	13%	80%	93%
44f	Voldoende kleur	11%	78%	89%
44a	Uitnodigend	10%	74%	84%
44g	Voldoende foto's	8%	81%	89%
44b	Overzichtelijk	8%	83%	91%
44d	Kwaliteit uitstralen	8%	74%	92%
44c	Inspirerend	3%	56%	59%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 430				

Tabel 19. Rapportcijfer Horizon

45a	Inhoud	6.9
45b	Vormgeving	7.2
45c	Totale Horizon	7.1
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 490		

Tabel 20. Betaalwijze

48	Betaalt abonnement of vrijwillige bijdrage	83%
46	Betaalt niets of te weinig	20%
52	Horizon moet deel zijn van KB	35%
53	Bereid KB te verhogen tn behoeve van Horizon	54%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 520		

Tabel 21: Redenen om niet of te weinig te betalen

49	Ik betaal al kerkelijke bijdrage	51%
49	Ik vind Horizon dit niet waard	17%
49	Ik vind de bijdrage te hoog / moeilijk te betalen	28%
N=104 (Lezers die geen of te lage bijdrage betalen.)		

Tabel 22. Kosten van Horizon

46	Bereid om €29,- of minder te betalen	67%
46	Bereid om €39,- of meer te betalen	33%
47	Vrijwillige / Abonnementsbijdrage is te laag	14%
47	Vrijwillige / Abonnementsbijdrage is normaal	65%
47	Vrijwillige / Abonnementsbijdrage is te hoog	21%
54	Zal €29,- abonnementsprijs betalen	57%
55	Zal €39,- abonnementsprijs betalen	35%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 540		

Tabel 23. Manieren van bezuinigen op Horizon

		Eerste	Tweede	Laatste
50a	Soberder uitvoering / kleur	48%	24%	28%
50c	Minder vaak verschijnen	48%	18%	34%
50b	Minder pagina's	10%	55%	35%
Gehele steekproef, gewogen, Horizonlezers, N=ca. 435				